

hu sociálních interakcí, který je orientován na podporu solidárnosti mezi aktéry; technicky řečeno, lhaní je v mnoha případech výsledkem toho, že mluvčí poskytují preferované reakce na první členy párových sekvencí, jako je pozvání, nabídka, žádost.

Tato útlá publikace si nepochybně najde čtenáře mezi odborníky zajímajícími se o řadu jevů psychického a sociálního života, ať už jsou disciplinárně zakotveni v sociologii (obor obou autorů), psychologii, funkční lingvistice, nebo i jinde. Analytikům diskurzů nabízí publikace specifický přístup k sociální kontrole toho, co se říká, resp. neříká, tedy k fungování „řádu diskurzu“.

Jiří Nekvapil

**Světlá Čmejková, Ivana Svobodová (eds.):
*Oratio et ratio***

Praha, Ústav pro jazyk český AV ČR 2005,
347 s.

Podtitul knihy připomíná příležitost, při níž publikace vznikla: jde o „sborník k životnímu jubileu Jiřího Krause“. Kromě samotného jubilanta, profesora působícího na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy, někdejšího ředitele Ústavu pro jazyk český AV ČR a především významného badatele v mnoha oblastech (kvantitativní stylistika, sociolingvistika, jazyková kultura, rétorika), jemuž je sborník věnován, však texty potěší i odborníky zabývající se analýzou diskurzu, sociology a analytiku médií.

Editorky shromáždily 34 příspěvků s rozsahem mezi dvěma až sedmnácti stranami a s různým stupněm akademické formálnosti. Studie, eseje a články jsou přehledně seřazeny podle příjmení autorů, jimiž jsou vesměs pracovníci ÚJČ AV ČR a přední odborníci z českých univerzit. Jejich práce pokrývají celou šíři jazyka, od fonetiky (Marie Krčmová) přes lexikologii (Ivana Svobodová) až po stylistiku (Marie Čechová), zastávají se u jazykové kultury (Světlá Čmejková, Fran-

tišek Daneš) a dialektologie (Stanislava Kloferová), přesahují do odborné terminologie mediálních studií (Jaroslav Bartošek) i syntaxe (Josef Hrbáček) a analyzují rovněž aspekty dnešní kultury tak, jak se projevuje v recepci a produkci psaného i mluveného jazyka (Alena Macurová, Otakar Šoltys). Tematický rozsah zkoumaných materiálů je rovněž široký: od středověkých literárních památek (Alena Černá, Jana Pleskalová, Miloslava Vajdlová) a kázání, případně rétoriky církevních činitelů (Martin Havlík, Bohuslav Hoffmann, Naděžda Kvítková) po operu (Jana Hoffmannová, Jan Králík) aj. Metodologií užívanou při rozboru jazykového materiálu jsou analýzy kvantitativní (Eva Hošnová; Marie Těšitelová pak o dějinách kvantitativní analýzy u nás), kvalitativní (část. Zdeňka Hladká), včetně analýzy konverzační (Patricie Kubáčková). Většina materiálů je inspirována osobností, dílem a poznatky profesora Krause nebo se dotýká oblastí jeho zájmů profesních i osobních (opera, japonština).

Pro sociolingvistiku je zajímavý příspěvek Marie Čechové „Móda, nebo náказа v řeči?“. Autorka několika českých stylistik analyzuje módní klišé v současné češtině a pozastavuje se u lexému *záležitost*, na jehož problematičnost poukazoval již ve 20. a 30. letech např. Roman Jakobson. Čechová vyhledává konkrétní doklady tohoto slova „širokého rozsahu významu a malého obsahu“ (s. 68) v Českém národním korpusu, velmi obsáhlém elektronickém slovníku (nejen) synchronní češtiny.

S Českým národním korpusem pracuje i editorka Světlá Čmejková v článku „Nechte jazyk svému osudu“, v němž se zamýšlí nad (ne)správností užívání přivlastňovacího zájmena *svůj*. Čmejková se zaměřila na oblast jazykové správnosti a její uživatelské reflexe, stejně jako jeden z nejvýznamnějších českých (socio)lingvistů současnosti František Daneš ve své studii *Jazyková terapie a verbální hygiena*.

Tím, jak v sociálním výzkumu „ovlivňuje konkrétní osoba tazatele nejen formu, ale i obsah vyprávění“ (s. 220), se zabývá Patri-

cie Kubáčková v příspěvku s názvem „Dialogičnost narativně-biografického interview“. Respondent se podle autorky snaží sdělit výzkumníkovi své prožitky, a aby měl pocit pochopení a úspěšnosti, „potřebuje mít pocit jistého souladu s tazatelkou“ (s. 220). Tohoto souladu dociluje tak, že výzkumníka zapojuje do svého monologu ujišťováním (*to víš, že jo*), vyprávěním v 2. osobě (*když ten jazyk nepoužíváš, tak ho zapomeneš*), otázkami (*víš, co to obnáší?*) atd.

Sociologickou sondou do znalostí, schopností a kompetence současného českého čtenáře je esej Aleny Macurové „Co čteme – a jací jsme?“. Autorka analyzuje rozdíly mezi literárním dílem a jeho adaptací/převyprávěním a předkládá alarmující otázku, zda jsou „recepční kompetence současného českého čtenáře skutečně tak žalostné, že ko-

munikační bariérou pro něj jsou/mohla by být cizí slova, neobvyklé nebo příznakové výrazy, nepřímá vyjádření, jen malinko složitější větná stavba, dialogy bez uvozovacích vět“ (s. 252).

Tato studie se tematicky doplňuje s esejem Markéty Pravdové, který se zabývá charakteristickými rysy „McKultury, tj. kultury mcdonaldovské a mcdonaldizující“ (s. 291) a srovnává principy charakteristické pro restaurace s rychlým občerstvením s pravidly, podle nichž pracují dnešní média. Autorka dochází k názoru, že efektivita, racionalizace, předvídavost, kontrola, zábavnost, manipulativnost a mnohé další společné vlastnosti médií a restaurací McDonald činí ve svém důsledku z dnešního uživatele médií pouhého konzumenta.

Kateřina Kadlecová